

MEHMED ESAD SEREZLİ'NİN KAYIT VE TANIKLIĞIYLA SEREZ YÖRESİ TÜRK KÜLTÜR GELENEĞİ

Kemal ÜÇÜNCÜ*

Özet: Mehmet Esad Serezli doğduğu , eğitim gördüğü Serez vilayetine ait çok kıymetli halk bilim, tarih ve sanat tarihi ile ilgili gözlem,derleme ve araştırmalarını düzenli ve dikkatli bir biçimde kaydeden bir âlimdir.Bu anlamda yazdıkları Batı Trakya ve Balkan folkloruna, tarihsel antropolojisine ilişkin birinci elden kaynaklardır.Makalede Esad Serezli'nin bu çalışmaları değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Serez, halk bilimi, kültür, âdet ve gelenekler

**Serez, Region Turkish Cultural Tradition As Witnessed And Registered By
Mehmet Esad Serezli**

Abstract: Mehmet Esad Serezli was a scholar who carefully and regularly registered his very valuable research in the form of collections, observations, memoirs related to folklore, history and art history of the province of Serez where he was born, educated and lived for a long time. Thus, his writings are the primary sources of Balkan and West Thrace folklore and historical anthropology. The article will make an attempt to assess these works of Serezli.

Key Words: Serez folklore, culture, custom and traditions.

Giriş

1. Mehmed Esad [SEREZLİ'NİN] Kısa Biyografisi

Millî Kütüphane'deki Yazma Eserler Bölümünde Serezli Mehmed Esad'a ait beş adet defter bulunmaktadır. Bunlardan 4787 numaralı defterde çocuğun doğduğu andan anne olduğu güne kadar cereyan eden olaylar ve düğün töreni, örf ve âdetlere göre ayrıntılarıyla anlatılır. 4792 numaralı defterde ise Serez'in camileri, mektepleri, medreseleri, türbeleri ve tekkeleri hakkında bilgi verilir. Defterin halk bilimi açısından en önemli bölümü ise Serez'in işgal günlerinin ve işgalden sonraki Serez'in anlatıldığı bölümdür.Bu çalışmadaki amac defterlerdeki Serez sözlü tarihini ve kültürünü tespit, tasnif ve incelemektir.

Mehmed Esad 1293/1877 yılının 23.günü Serez'de Eslimehatun mahallesinde doğdu. Babası Serez Müftüsü merhum Fethullah Fehmi Efendi, validem Yusuf Muhlis Paşazade İbrahim Bey'in kerimesi merhum Zekiye Hanım'dır.

Yazarın kendi el yazısıyla [müellif hattı] yazısı ile kaleme aldığı beş defter bizlere ulaşmıştır. Defterlerin hepsi de Serez ile ilgilidir. Defterlerde yazar, Serez'in camileri, mektepleri, medreseleri, türbeleri ve tekkelerinden, esnaf ve mahalle teşkilatından, Serez ulemâsından, Serez'in tanınmış kişilerinden, doğum, evlenme gibi geçiş dönemlerinden bahsetmektedir. Bu defterlerin hepsi Millî Kütüphane'deki Yazma Eserler Bölümünde yer almaktadır.

* Doç. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi.

Serez Uleması, adlı eser Milli Kütüphanemde 06 Hk 4786 arşiv numarasıyla kayıtlıdır. Müellif hattıyla rika tarzında krem rengi çizgili mektep kâğıdına yazılan eserin 160a-163a arasındaki sayfalarda yazarın kendi kaleminden hayat hikâyesini içeren bir bölüm bulunmaktadır.

Hicri 1293 (M. 1876/1877) yılının 23 Şubatında Serez'in İslime Hatun Mahallesi'nde doğan Mehmet Esat'ın ulema sınıfından bir ailenin mensubu olduğu görülmektedir. 1305 (M. 1887/1888) senesinde Rüştiye'ye, Rüştiye kapatıldıktan sonra Mekteb-i Edeb'e kaydolan ve İdadî'den mezun olduktan sonra devrin önemli âlimlerinden fıkıh, hadis, tefsir, feraiz ve Arap edebiyatı gibi alanlardan dersler alan Mehmet Esat; kıraat ilminde uzmanlaşmış, Makâmât-ı Hariri ve Kaside-i Bürde'yi ikmal etmiştir. Yazar, müderrislik hayatına başladığı yıllarda Serez'da bir Dârü-T-muallimin'in kurulmasında, İttihat ve Terakki ile Yâdigâr-ı Millet namıyla iki mektebin yeniden inşasında rol oynamıştır. Dârül-uallimin'de edebiyat ve malumat-ı medeniye derslerini okutmuştur.

Meşrutiyet'in ilanı üzerine Selanik'te toplanan Meclis-i Umumi vilayet azahğına ve meclisin son senesinde Encümen-i Daimi Vilâyet Üyeliği'ne seçilen Mehmet Esat, 1329 (M.1911) yılında ailesiyle birlikte İstanbul'a göç etmiştir. Yazar, 20 teşrinievvel 1329 (M. 20 Ekim 1911) tarihinde Meşihat Dairesi Medaris Müfettişliği'ne, 26 Mart 1330'da (M.1911/1912) Ders Vekâleti Kâtipliği'ne, 20 kânunuevvel 1330'da (M.20 Aralık 1911/1912) birinci sınıf kâtipliği, 10 Eylül 1336'da (M.1917/1918) ve Ders Vekâleti Meclis-i Mesalih Başkâtipliği gibi görevlere getirilmiştir. İstanbul'da Şeyhülislam Cemalettin Efendi'yi ziyaretleri sırasında rütbe ile taltif edilen babasının, *bana ibzal olunan bu iltifat çocuklarım hakkında buyrulursa daha ziyade minnettar ve müteşekkir olurum* demesi üzerine ağabeyi Süleymaniye Müderrisliği kendisi de Edirne Müderrisliği makamına getirilmiştir.

25 Mart 1335'te (M.1916/1917) memur olarak Dârü'l-Hilâfetü'l-Aliyye Medaris Teşkilatı'nın âli kısmı olan Sahn Medresesine Edebiyat-ı Türkiye hocalığına seçilen Mehmet Esat, Tokatlı Mustafa Sabri Efendinin şeyhülislam olduğu dönemde görevinden azledilmiştir. Mehmet Esat Efendinin Evkaf Matbaasında göreve başlamasını takiben Konyalı Vehbi Efendi tarafından telif olunan *Hülasatü'l-Beyan* tefsirinin iki cildinin tashihinde ve basılmasında önemli hizmetleri olduğunu öğrenmekteyiz.(Salur, 2009,354;Irmak 1986:175-176).

Şer'iye ve Evkaf vekâletinin ilgası neticesinde Diyanet İşleri Reisliği'nin kurulması ve reisliğine de Börekçizâde Rifat Efendinin tayini üzerine Mebânî-i Hayriye Müdürlüğü de kaldırılmıştır. Bu müdürlük yerine kurulan Müessesât-ı Diniyye Müdürlüğü'ne tayin edilen ve 1 Mart 1921'den itibaren Müessesât-ı Diniyye ve Dinî Müesseseler Müdürü vasfı ile 31 Mayıs 1921 tarihine kadar aralıksız İstanbul'da çalışan yazar, 12 Temmuz 1943'te 65 yaşını doldurunca kanunen emekliye sevk edilmiştir.

Esat Serezli 1963 yılında İstanbul'da vefat etmiştir.

Eşi: Teşrika Hanım (1896-1967), büyük oğlu: Avukat Sadettin Serezli (1919-), küçük oğlu: Aktör Metin Serezli (1936-)]. Bu bölüm için bk. Serezli Mehmet Esat, *Serez Ulemâsı* (Arşiv Numarası: 06 Hk 4786), (163a-166a).¹

1. Mehmed Esad Serezli ve Eserleri:

A.Serez Câmileri, Mektepleri, Medreseleri, Türbeleri ve Tekkeleri 06 Hk 4787

Milli Kütüphane Adnan Ötügen İl halk Kütüphanesi Koleksiyonuna kayıtlı Sırtı bordo rengi meşin, üstü vişne rengi pandizot kaplı mukavva ciltlidir. Sonda tekkelere ait kısmın fihristi son yaprakta olup, asıl konunun iki yaprağı (171 ve 172) ters ciltlenmiştir. Eserin sahifeleri arasında Serez darphanesi ile ilgili üç yapraklık bir metin vardır. 1a da fihrist var. Başlarda 16 adet Siroz Sancağı tahrirat kalemi yazısı ve telgraf bulunmaktadır. Bunlar Siroz Mustahfiz teşkilatı ile ilgilidir. Sonda 22 yaprak beyaza boştur. Boyut [dış iç 280X185 Yaprak I+77 Satır değişik Yazı türü Rika

B.Serez Esnaf ve Mahalle Teşkilatı 06 Hk 4789

Boyut (Dış-İç) 262x205-225x140 mm.Yaprak 148 Satır degisik Yazı Türü Rika Kağıt tür Krem rengi çizgili mekteb defteri Sırtı kahverengi meşin, üstü kırmızı pandizot kaplı mukavva cilt. Eser içinde Rumeli'de Esnaf Cemiyetleri ve mahalle Teşkilatı başlıklı üç yaprakta oluşan bir metin var. 1a-3a arasında fihrist bulunuyor. Eser yaprağın tek yüzüne yazılmıştır. Sonda 20 yaprak beyaza boştur.

C.Selîmiye Câmi'i 06 Hk 4790

Boyut (Dış-İç), 285x220 mm.Yaprak, 72 Satır, degisik Yazı Türü Rika Kağıt türü, Krem çizgili Sırtı kahverengi meşin, üstü koyu kırmızı pandizot kaplı mukavva ciltlidir. Eserin sahifeleri arasında yaprağa yapıştırılmamış Selimiye Camiinin mimberini gösteren bir fotoğrafla beraber yapraklara yapıştırılmış altmışbir adet fotoğraf vardır. (Eserin son cümlesi 42adan alındı) 2a ve 3ada Nazım Pardinin yazar tarafından istinsah edilmiş 6 Ekim 1946 tarihli önsözü, 4a ve 5a da kendi önsözü vardır. (Eserin başını kendi önsözünden alıyoruz) Eser Selimiyeyi anlatıyor. Aynı zamanda albüm niteliğindedir. Ayrıca Tarihi Fetebular dergisinde basılmak üzere müellif tarafından daktilo edilmiş 6 yapraklık bir yazı ile, müellife Trakya Umumi Müfettişliği anlattığı özel bir arkadaş mektubu ki konusu Selimiye Bayezid ve Gazimihalin onarımları ile ilgilidir. Bu yazıdan anlaşıldığına göre müellifimiz o tarihlerde İzmir vakıf müdürüdür.

D.Serezde Eski Düğün ve Dernekler 06 Hk 4792

Boyut (Dış-İç), 280x190-230x175 mm., Yaprak IX+99 Satır, degisik Yazı Türü, Rika Kağıt türü, Krem rengi çizgili okul defteri Sırtı bordo rengi meşin, üstü bordo rengi pandizot kaplı mukavva ciltlidir. Eser çocuğun doğduğu andan anne olduğu güne kadar örf ve adetlere göre cereyan eden olayları ve bu arada düğün törenini anlatır. 1a-IXa arasında eserin içeriği sıralanmıştır. Eser adı münderecattan ve sırttaki matbu yazıdan alınmıştır. Eser yaprağın tek yüzüne yazılmıştır. Sonda 21 yaprak bayaza boştur.

¹ Bu bilgiler Esat Serezli'nin oğulları Saadetin Serezli, Metin Serezli ve torunu Demir Alp Serezli ile yapılan görüşmelerde teyit edilmiştir.

E.Serez Ulemâsı 06 Hk 4876

Boyut (Dış-İç), 278x190-230x145 mm. Yaprak 160+XVI, Satır, değişik Yazı Türü Rika Kağıt türü, Krem rengi çizgili mektep kağıdıSırtı siyah meşin, üstü kırmızı pandizot kaplı mukavva ciltlidir. 1a-11a arasında fihrist vardır. Eser içinde bir yazarın özgeçmişi ile ilgili 13 yapraklık bir ek ile İcazet Cemiyeti başlıklı 7 yapraklık bir ek ve toplam 13 yapraklık diğer üç ek vardır. 157a-160a arasında yazarın özgeçmişi vardır ki buna göre yazar 12 Temmuz 1943'de 65 yaşında emekliye sevk edilmiştir.

F.Serezliler 06 Hk 4788

Boyut (Dış-İç), 283x207 mm., Yaprak 275+VII Satır, değişik Yazı Türü Rika, Kağıt türü Çizgili defter mavi, Sırtı kahverengi meşin, siyah bez kaplı mukavva ciltlidir. Başında beş boş mavi yaprak vardır. Arada boş yapraklar vardır. Sirazi Yusuf Muhlis Paşa (gazelleri, manzum m ektubu), İsmail Beyzade Yusuf Muhlis Paşanın oğlu Mazhar Mustafa Paşa, Yusuf Paşazade Mazhar Paşanın oğlu Celal Bey, Mazhar Paşanın oğlu Celal Beyin kızı Zekiye Hanım, Yusuf Paşazade Mazhar Paşanın oğlu Edhem Bey, Yusuf Paşazade Mazhar Paşanın kızı Nüzhet Hanım, Osman Kasım Bey, Rabia Hanım, Belkıs Hanım, İffet Hanım, İhsan Bey, Mahmud Bey, Feride Hanım, İbrahim Bey, Yusuf Agah Bey, Mevhibe Hanım, Saib Bey, Zekiye Hanım, İsameddin Bey, İsmet Hanım, Belkıs Hanım, Faika Hanım, Kemalettin Bey, Fethiye Hanım, Mehmed Esad, Mehmed Sadeddin Bey, Ahmed Metin Bey, Nesime Hanım, Faruk Bey, Fethiye Hanım, Osman Bey, Nuriye Hanım, Hürmüz Hanım Talat Bey, Emine Hanım, Hüseyin Raşid Bey, Ali Galib Bey, Yusuf Muhlis Bey, Zeki Bey, Nebahat Hanım, Melehat Hanım, Abdullah Bey, Mehmet Bey, Ahmed Ferit Bey, Fatma Hanım, İzzet Bey, Mehmed Akif Bey, Behice Hanım, Bedia Hanım, Emine Hanım, Pakize Hanım, Ferdane Hanım, Mükerrerem Hanım, Adil Bey, Fazıl Bey, Faize Hanım, Hadice Hanım, Tevfik Bey, Hacer Hanım, Nazire Hanım, Naciye Hanım, Fatma Hanım, Müyesser Bey, Kevser Hanım, Nusret Bey, Kamil Bey, Münize Hanım, Cemal Bey, Firdevs Hanım, Vesile Hanım, Veysi Bey, Bedriye Hanım, İbrahim Paşa, Nejat Bey, Ubeyd Bey, Fikret Hanım, Nimet Hanım, Cemile Hanım, Baha Bey, Nesime Hanım, Raif Bey, Kemaleddin Bey, Leman Hanım, İhsan Hanım, Hacer Hanım, Hadice Hanım, Yusuf Muhlis Bey, Cenap Bey, Fevziye Hanım, Şefhat Hanım, Hayriye Hanım, Ulviye Hanım, Nafia Hanım, Zekiye Hanım, Zeynep Hanım, Abdullah Muhib Bey, Şefik Bey, Osmen Bey, Mehmed, Bey, Şefik Bey, Yahya Bey,. Kitap adı sırtta matbu latince yazılmıştır. Sirozlu olan tanınmış kişileri ihtiva etmektedir. Arslan Özçelikten satın alınmıştır.

3. Serez Tarihine Genel Bir Bakış

Yunanistan'da Doğu Makedonya'da Nes-tos (Mesta Karasu) ve Strymon (Struma / Karasu) nehirleri arasındaki ovada Menoikion dağının (Türk döneminde Çayırılı Balkan) eteklerinde denizden 70 m. yükseklikte yer almakta olup Yunanca Serres (Serrhae), Türkçe Siroz ve daha çok Serez diye adlandırılmıştır. Burası antik dönemden beri meskûn bir yerdir ve Herodotos tarafından Siris şeklinde zikredilmiştir. VII. Konstantin Porphyrogennetos Serez'e Rodop bölgesindeki bir şehir olarak işaret etmektedir.

X. yüzyıla kadar tarihî geçmişi hakkında bilgi bulunmayan Serez, X. yüzyılın sonları ve XI. yüzyılın başlarında Bizanslılar ile Bulgarlar arasında süren çatışmalarda askerî bir üs olarak kullanıldı. XII. yüzyılın sonlarından XV. yüzyıla kadar pek çok defa el değiştirdi, yağma ve felâketlerle karşılaştı. 1185'te Normanlar, 1204'te Mont-ferratlı Boniface kumandasındaki Latinler tarafından kuşatıldı ve yağmalandı. 1206'-da tarihte Kaloyan olarak bilinen Bulgar Çarı Ivan Asen şehri ele geçirdi. Bulgarlar'ın ve Latinler'in ardarda işgallerinden sonra 1246 yılında III. Ioannes Vatatzes burayı tekrar aldı. Bölgedeki önemli ve güçlü bir dinî merkez olan Vaftizci Yahya Manastırı (Pródromos) 1275'te Serez civarında kuruldu. 1307-1308 yıllarında Serez, Katalan-lar'ın işgaline uğradı. 1345'te Sırp Kralı Ste-fan Duşan tarafından ele geçirildiğinde Sırp İmparatorluğu'nun başşehri yapıldı ve XIV. yüzyılda altın çağını yaşadı. Serez ve civarı ilk defa Duşan'ın dul eşi Helena ve 1365'ten sonra Jovan Uglyeşa liderliğinde bağımsız bir krallık haline geldi. 1371'de Selanik'te hüküm süren II. Manuel Palaeo-logos tarafından tekrar Bizans idaresine alındı.

Serez 785'te (1383) Deli Balaban Bey ve Lala Şahin Paşa'nın idare ettiği Osmanlı birliklerince fethedildi. Yıldırım Bayezid 797'-de (1394-95) vasalları olan Balkan prenslerini ve Bizans imparatorunu burada topladı.

Ardından bölgedeki araziler Gazi Ev-renos Bey'e ve Kazasker Çandarlı Kara Halil Hayreddin Paşa'ya tahsis edildi. XV. yüzyılın sonlarından XVI. yüzyıla kadar sultan ailesinin üyelerine verildi. Şehir civarındaki kesime Osmanlı varlığını pekiştirmek için Saruhan yörükleri yerleştirildi. Mahallî geleneğe göre Serez barış yoluyla teslim olduğundan şehrin hıristiyan nüfusuna dokunulmadı, kiliseler camiye çevrilmedi ve müslümanlar sur içinde yerleşmedi dolayısıyla müslümanların camileri, zaviyeleri, medreseleri kasabanın etrafı surla çevrili kısmının dışında inşa edildi. Osmanlı kaynaklarında Margarid Manastırı olarak geçen Vaftizci Aziz Yahya Manastırı, Bizanslılar ve Sırp'lar'dan kalma eşyalarını muhafaza etme imtiyazına sahip oldu. İstanbul'un fethinden sonra ilk patrik olan Gennadeios Scholarios'un mezarı da buradadır. Serez'de pek çok vakıf kuruldu ve bunlara çeşitli tahsisatlar yapıldı. 787'de (1385) Büyük Vezir Çandarlı Kara Halil Hayreddin Paşa'nın inşa ettirdiği Atik Camii (Kurşunlu Cami) gibi şehrin önemli camilerinin kalıntıları 1938 yılına kadar ayakta kaldı. Çandarlı ailesi mensupları (Ali Paşa, İbrahim Paşa, Eslime Hatun ve Dâvud Paşaoğlu, Mustafa Bey) kervansaray, bedesten, mescid ve cami yaptırarak şehrin diğer hayır severleri arasında öne çıktı. 818-819'da (1415-1416) Evrenos Bey, Se-rez ovasında bulunan Toumba (yeni ismi Gazoros) köyünden gelen gelirlere donatılmış bir imaret inşa ettirdi. Fâtih Sultan Mehmed'in idaresi esnasında Serez toprakları, Trabzon Rum Devleti'nin yıkılmasının ardından II. Murad'ın eşi olan Marija Brankovic'e (Mara Hatun) olduğu gibi Da-vid Kommenos'a hibe edildi.

Serez'in bütün köylerinin geliri ise II. Bayezid ve kızları Kamer ile Selçuk hatunlara aitti. XV. yüzyılın ilk yıllarında askerî ve siyasî önemi bulunan bir olay Serez'i de etkiledi. Si-mavna Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin bu kasabada idam edildi ve türbesi 1922 yılına kadar ayakta kaldı. Doğu Makedonya'nın mineral zenginliği ve maden filizlerinin taşınma güçlüğü Serez'de bir darphânenin kurulmasına katkıda

bulundu. İlk para 816-817'de (1413-1414) basıldı. 883 (1478) tarihli bir maliye defterinde darphânedeki mahalle işçileri ve ustalarının avarız türü vergi ödemekten muaf olduğunu gösteren bir fermana işaret bulunmaktadır. Arşiv belgelerine göre Serez, XV. yüzyılın ortalarından itibaren Anadolu'dan gelen şehirli Türk nüfusun iskânına sahne oldu, bunlar ticaretin ve dokuma sanayiinin oluşmasında rol oynadı.

Kasabada bunların yerleştiği müslüman mahalleleri genellikle burada vakıflar kuran resmî kişilerin isimlerini taşıyan hıristiyan mahalleleri kilise ve esnaf adlarıyla anılmaktaydı. XV. yüzyılın sonlarına doğru İspanya ve Sicilya'dan gelen yahudiler ticarî imkânları dolayısıyla Se-rez'e yerleştiler. XV. yüzyılın ikinci yarısına ait tahrir kayıtlarına göre Serez'de müslüman nüfusu hıristiyanlara nisbetle daha fazlaydı. 1478'de 535 hanesi müslüman, 282 hanesi hıristiyan yaklaşık 5000 kişiye ulaşan bir nüfusa sahipti. XVI. yüzyılın ilk çeyreğinde ise yirmi altısı müslüman, yirmi sekizi hıristiyan elli dört mahallesi bulunan Serez'de müslümanların 574 hâne, 202 mücerret; hıristiyanların 357 hâne, otuz yedi mücerret (bekâr erkek), yetmiş bive (dul kadın); yahudilerin altmış beş hâne, beş mücerret vergi nüfusu vardı. Bu durumda kasabanın toplam nüfusu 5000'i geçiyordu. Bu tarihlerde darphâne hizmetinde kırk iki, Evrenos Bey imaretinde yirmi iki kişi çalışıyordu. Tahrir kaydında burada mescidler dışında iki cami, iki imaret, iki medrese, yedi zaviye ve beş hamam olduğu zikredilmiştir. Kasaba bu durumunu daha sonraki asırlarda da korudu.

XV. yüzyılın ikinci yarısına ait tahrir kayıtlarına göre Serez'de müslüman nüfusu hıristiyanlara nisbetle daha fazlaydı. 1478'de 535 hanesi müslüman, 282 hanesi hıristiyan yaklaşık 5000 kişiye ulaşan bir nüfusa sahipti. XVI. yüzyılın ilk çeyreğinde ise yirmi altısı müslüman, yirmi sekizi hıristiyan elli dört mahallesi bulunan Serez'de müslümanların 574 hâne, 202 mücerret; hıristiyanların 357 hâne, otuz yedi mücerret (bekâr erkek), yetmiş bive (dul kadın); yahudilerin altmış beş hâne, beş mücerret vergi nüfusu vardı. Bu durumda kasabanın toplam nüfusu 5000'i geçiyordu. Bu tarihlerde darphâne hizmetinde kırk iki, Evrenos Bey imaretinde yirmi iki kişi çalışıyordu.

Tahrir kaydında burada mescidler dışında iki cami, iki imaret, iki medrese, yedi zaviye ve beş hamam olduğu zikredilmiştir. Kasaba bu durumunu daha sonraki asırlarda da korudu. XVII. yüzyılda Evliya Çelebi 4000 müslüman ve 2000 hıristiyan hâne halkının bulunduğunu tahmin etmekte ve on iki cami, doksan bir mescid, sayısız medrese, tekke, çeşme, sebil ve dükkân, yirmi altı okul, beş hamam ve sayısız imaret ve büyük bedestenin (şu anda Arkeoloji Müzesi) varlığını haber vermektedir. XVII. yüzyılda şehirdeki yaşama dair değerli malûmat *Papasynodinos* kroniklerinde (kayıtlarında) bulunmaktadır. Bölgenin tarımsal üretimi buğday, arpa, pirinç ve şehir fabrikalarında işlenen pamuktur. Pamuk yetiştiriciliği XVIII. yüzyılda yayılma gösterdi ve XIX. yüzyılın ortalarında yabancı seyyahların notları ve Selanik'te bulunan Fransız konsolosun raporlarının da belirttiği gibi boyalı pamuk ipliği en önemli ihracat unsuru oldu. Daha sonra Selanik ve Kavala limanlarından ihraç edilen tütün de şehrin para getiren ürünlerine eklendi. Ayrıca burada bir ay süren büyük bir panayır kuruluyordu. İsmail Bey'in idaresi altında (XVIII. yüzyılın sonlarında ve XIX. yüzyılın ilk yıllarında) şehir büyüdü, refah arttı

ve çeşitli kamu çalışmaları gerçekleştirildi. Serez, 1821 tarihindeki Emmanuel Pappas ve Metropolitan Chrysanthos'ın öncülüğünde Yunan ihtilâlinde yer aldı.

1831 'de ilk Osmanlı sayımında Serez'de 23.064 erkek nüfus tesbit edilmişti. Bunun 4459'u müslüman, 16.596'sı hristiyan, 1761 'i Çingene ve 248'i yahudiydi. XX. yüzyılın ilk yıllarına kadarki nüfus sayımlarında Serez bu bölgedeki en büyük ve ekonomisi en iyi gelişmiş şehirlerden biri olarak öne çıktı. 1288 (1871) tarihli *Salnameye* göre Serez sancağının 68.468 gayri müslim ve 43.144 müslüman nüfusuyla 545 köyü, 3035 evi, 1292 dükkânı, altmış bir hanı, iki hamamı, yirmi camisi, on sekiz mescidi, sekiz medresesi, on dört tekkesi, üç imareti, on dört okulu ve kırk iki kilisesi bulunmaktaydı.

Serez'de çıkan iki büyük yangın şehrin harap olmasına yol açtı. 1849'da dörtte üçü yanan şehir, 1913'te Balkan savaşları esnasında Bulgarlar'ın burayı Yunanlılar'a teslim etmesinden hemen önce kundaklama sonucu tamamen harap oldu. 1913-1919 yılları arasında gönüllü Yunan-Bul-gar nüfus mübadelesi ve Lozan Antlaşması (1922) neticesinde Yunanistan ile Türkiye arasındaki zorunlu nüfus mübadelesinin ardından nüfus yapısı bakımından önemli değişim ve karışıklıklar ortaya çıktı. Serez, II. Balkan Savaşı esnasında Bulgarlar tarafından 1916'dan 1918'e kadar tekrar işgal edildi. 1918'de Yunanistan'a dahil olunca yeniden imar gördü. Çok az tarihî eser (sadece üç cami: Zincirli Cami, Mustafa Bey, Gedik Ahmed Paşazade Mehmed Bey ve Çandarlı İbrahim Paşa tarafından yaptırılan bedesten) ardı arkası kesilmeyen yıkımlardan sağlam çıkabildi ve şehrin Osmanlı geçmişi hatırlatan unsurlar olarak ayakta kalabildi. Bugün Serez tarımsal ürünlerin toplanıp pazarlandığı bir ticaret ve tekstil merkezidir. 2001 sayımlarına göre nüfusu 56.145'tir (Balta, TDV İslam Ans. "Serez Mad", C.36,s.556-557).

Evliya Çelebi, Serez şehri hakkında şu bilgileri verir: Şehrin doğu yönünde yalçın kaya üzerinde iki kapılı, içinde ev ve kilise kalıntıları olan yıkık bir kalesi vardır. Bunun eteğinde, dört kapılı surlarla çevrili 10 mahallede kiremit çatılı bakımlı 2000 evde Yahudi, Rum, Bulgar, Sırp ve diğer gayri Müslim halk oturur. Kalenin dışında etrafı sursuz bağ ve bahçeler içinde 30 mahalleye ayrılmış, kiremit çatılı, kârgir 4000 evden oluşan Müslüman şehri yer alır. 12'sinde Cuma namazı kılınan 91 cami ve mescit, çok sayıda medrese, tekke, çeşme ve sebil, 5 hamam, 17 han ve 2000 dükkânlı bir bedestan bulunur. Üzüm asmalarının gölgelediği sokaklar iri taş kaldırımlarla döşeli olup, sağından solundan sular akar. 1871 Salnâmesi'ndeki bilgiler ise şu şekildedir: 545 köyden oluşan sancak içinde 65000 gayri Müslim, 43000 Müslüman erkek nüfus vardır. Hanımlarla birlikte nüfus 225000'e ulaşır. Şehirde 3035 ev, 1292 dükkân, 174 mağaza, 61 han, 2 hamam, 20 cami, 18 mescit, 8 medrese, 14 tekke, 3 imaret, 14 mektep, 42 kilise bulunur. XIX.yy. başlarına gelindiğinde, Serez'in 30000 ile 60000 arasında olduğu söylenen nüfusu Balkan Savaşı sonrasında 20000'in altına düşer. Balkan Savaşı'nın ilk aşamasında Bulgarların (6 Kasım 1912), ikinci aşamasında ise Yunanlıların eline geçer. Londra Antlaşması ile Yunanistan'a verilir (Mayıs 1913). Buradaki Türk nüfus, Lozan sonrasında mübadele yoluyla Türkiye'ye getirilir (Darkot 1971: 518).

4. Serez'de Sosyal ve Kültürel Yaşam [Geçiş Törenleri ve Esnaf Teşkilatı]

Serez'in ulema sınıfından Mehmet Esat Efendinin Serez kasabasında uygulanan örf ve âdetlere ilişkin Serez'de Eski Düğün ve Dernekler adlı eseri Balkanların önemli merkezlerinden Serez'e ait değerli bilgiler içermektedir. Ayrıca dönemin örf ve âdetleri hakkında da bilgi sahibi olabileceğimiz bu eser, Türk folklorunun Balkan sahasının değerlendirilmesinde önemli bir yer edinmektedir. Mehmet Efendinin Serez ve dolaylarına dair yazmış olduğu düğün ve dernekler Türk halk edebiyatında Balkan temasının anlamını içermekle birlikte eserin yer yer seyahatname özelliği taşıması, dönemin kültür hayatı bilhassa aile yaşamı, aile ahlakı hakkında bilgileri içermesi ve gelenekte kadının fonksiyonlarının sorgulamaya açılması noktasında değerlidir. Mehmet Esat Efendi eserini, bir kızın doğduğu günden anne olduğu güne kadar geçen hayatı"ve yörede kadın ekseni uygulanan pratikleri, örf-ananeleri dışarıdan gözlem metoduyla sanatlı bir üslupla ortaya koymuştur.

Serezli Mehmet Esat eserin mukaddime bölümünde gelenek ve görenek hakkındaki görüşlerini ifade etmiştir. Yazara göre, birer birer ortadan kalkan eski âdet ve ananeler gelişigüzel bir gösteriş, manasız bir söyleniş değildir. Elbette ki bunlar ait olduğu zamanlardaki halkın şuurlu hallerinin, sosyal terbiyelerinin ve yaşayış tarzlarının ince ve zarif yansımalarıdır. Bir remiz ve temsil halinde halk arasında az bir zamanda örf-âdet şeklinde tecelli ederler. Bunlar, zengin-fakir, büyük-küçük her tabaka arasındaki genel kabuller ve kuvvetli numuneler olarak değerlendirilmekte ve değerlendirmek gerekmektedir. Serezli Mehmet Esat'a göre nereden ve ne vakit geliştiği belli olmayarak önce avam arasında yerleşen, git gide her sınıf içinde yer alan, kökleşen bu pratikler adeta kanun kuvvetindedir. Tabiidir ki, bunların halkın anlayabileceği bir dil ile söylenmeleri, bu yolda tasvir ve temsil edilmeleri zorunluluğu Serezli Esat'ın folklor mevzusuna dair en önemli tespitlerindedir. Mehmet Esat'a göre, folklor malzemelerimize ait yadigârlarımızı derleyip toplamak ve unutmamak gerekmektedir. Onun ifadeleriyle, *Serez'de Eski Düğün ve Dernekler* adlı eseri yalnız cemiyete has düğün-dernek çerçevesi etrafındaki değerlendirilmeleri içermektedir ve bir kızın doğduğu dakikadan evlendiği, anne olduğu güne kadar uygulanan pratikler ile bazı önemli merasimleri-âdetleri ele almaktadır.

Serez 'de Eski Düğün ve Dernekler adlı eser Serez ve civarında vuku bulan hayat tarzı hakkında bilgiler içermesinin dışında yer yer seyahatname özelliği taşıması dolayısıyla değerlidir. Eser, Serez ve civarına has önemli mesire yerlerinin ve yerleşim bölgelerinin adlarının verilmesi dolayısıyla önemlidir: Ali Botoş Dağları, Hartacık Mevki, İslime Hatun Mahallesi gibi. Ayrıca Serez'deki bazı yapılar hakkında örneğin mimari eserlerinden hamamlar hakkında okuyucuyu bilgilendirecek notlar düşülmüştür: *Bazı hamamlar da iki taraflıdır. Kapısı ayrı sokaktadır. Bu kabil hamamlara çifte hamam derler. Bir tarafı erkeklerin diğer tarafı kadınlarındır.* (Serezde Eski Düğün ve Dernekler 06 Hk 4792- 72a).

Eser vasıtasıyla dönemin kültür hayatı hakkında bilgi sahibi olabilmekteyiz. Mehmet Esat Efendinin ağzından Serez'e ait önemli bir kültürel tespit olarak, Serezli bir ailenin ebesi gibi telcisinin, düğün kahvecisinin, erkek berberinin, sünnetçisinin, helvacısının ve şerbetçisinin olduğu ve bunların değiştirilmesinin bereketsizlik hatta ayıp sayıldığıdır. (Mehmet Esat: 27a). Ayrıca eserde; sübyan

mektepleri, izinnameler, kızların mektebe gönderilmeleri sırasındaki uygulanan pratikler, vakıflar, nikâhın kısılması ve mehir gibi mevzular Serez'deki sosyal hayatın bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır.

Dışarıdan gözlem metoduyla yazılan eserde doğumdan anne olunan güne kadar geçen hayat, Serez yöresinde uygulanan pratikler ve örf-ananeler çevresinde anlatılmaktadır. Bu belli başlı pratikler ise eserden yola çıkılarak şu şekilde sıralanabilir:

A. Doğum ve Sonrasına Ait Uygulamalar:

Al.Ad Koyma ve Merasimi

Eserde çocuğa genellikle üçüncü gün ad konulduğunu öğrenmekteyiz. Eğer isim konulması hususunda ana ve baba tarafı uzlaşamazlarsa bu durumda bebeğin cinsiyetine göre karar verilir. Bebek erkek ise ad koyma hakkı baba tarafının, kız ise ana tarafınınındır. Mehmet Esat, ad koymanın birtakım adabı ve merasimi vardır diyerek sözlerine şöyle devam eder:

Baba abdest alır, iki rekât şükür eda namazı kılar. Ayağa kalkar, annesi çocuğunu babasının kucağına verir. Odada bulunan iki büyük valide ve ebe hanım da ayakta dururlar, hepsi kıbleye dönerler. Babası çocuğunun sağ kulağına Ezan-ı Muhammedi okur ve sol kulağına da çocuğa yeni ismiyle hitap eder ve annesine teslim eder. Annesine de, çocuğuna da yeni ismini söyler. Odadakiler de bu ismi tekrar ederler. Bu münasebetle odadakilere ve ebe ve halkına şeker ve şerbet verir. Nevzatın uzun ömürlü olmasını temenni ederler. Bu ad konulur konulmaz büyük babalara haber gönderirler ve onlar da derhal gelerek mübareklerle izaz ve ikram edilir. O gün mahallenin imamı efendiye haber verilerek çocuğun nüfus kâğıdı çıkarılmasını rica ederler. (Serezde Eski Düğün ve Dernekler 06 Hk 4792-20a).

A2. Eğlenceler ve Üçü Gecesi

Bebek doğduktan üç gün sonra üçü gecesi adı verilen bir eğlence tertip edilir. Eserde üçü gecesi, *çocuğun doğduğunun üçüncü gecesi* anlamında kullanılmaktadır. Bu eğlenti sadece hanımlara mahsustur. Evlenmemiş genç kızlar hariç lohusa kadının bütün eş dost ve komşuları bu eğlenceye davet edilir.

Bu gece ziyafet yoktur. Akşam yemeğinde iki kayınvalide ile ebe hanım ve damat bulunur. Misafirler yatsıdan sonra eğlenceye başlarlar ve iki kayınvalide hanım tarafından karşılanırlar. Hizmetçiler tarafından feraceleri çarşafı yaşmakları alınır, bohçalarına konulur, ayakkabıları silinir. İsteyenlere tahta pabucu tertik verilir. Evvela loğusa odasına girilir. İstifsar-ı hatır edilir. Birkaç dakika durulur. Misafir odasına geçerler. İctima-i mevkilerine derece-i karabetlerine ve yaşlarına göre gösterilen yerlere veya kendi intihabı ve arzu ettikleri arkadaşlarının yanlarına otururlar. Salonun muayyen bir yerinde bir kadın çalgı takımı var. Gelen misafirlere kahve ve şeker ikram edildikten ve davetlilerin arkası alındıktan sonra fasl ve ahenk başlar. Çocuk ve annesi odasındadır. Başında yalnız bir iki arkadaşı vardır. Anne yatağında, çocuk beşiğindedir. Gece yarısından sonra çengiler bu odaya alınır. Ana ve babaanneleriyle akraba ve ileri gelenler odanın eşiğine göre sıralanırlar ve otururlar. Şereflerine bir fasıl yapılır. Diğer misafirler salondan dinlerler, ebe hanım lahor şallara sarılı yüzü açık, gözleri yıldızlı parlayan mini mini çocuğu kucağına alır. Hanendeler saz takımının keman ve udların yardımıyla afşarlar şarkısını okumaya başlarlar: Afşar maşşar nenesi kızını okşar parçası okunurken çocuğu evvela babaannesinin ve sonra da anneannesinin yani hanım nenelerin kucağına verirler. Nenele Maşşallah, Allah bağışlasın diyerek çocuğa takı takarlar ve ebeye

bahşiş verirler. Bu suretle çocuk şarkının her dönüşünde akrabadan birinin kucağına verilir ve takı takılır. Akrabadan olmayanın kucağına verilmez. (Serezde Eski Düğün ve Dernekler 06 Hk 4792-21a).

A3. Kekik Günü, Kekik Tutma ve Kekik Ziyafeti

Bebek doğduktan yedi gün sonra yapılan toplantıya, verilen ziyafete *kekik günü* ve *kekik ziyafeti* denir. Kekik günü doğum yapan kadının; akrabalarının, ahablarının yardımıyla yatak istirahatından çıktığı, lohusalık elbisesini çıkardığı gündür. Bugün lohusa kadının süslü yatağı da kaldırılarak doğum merasimi sona ermiş olur. Mehmet Esat eserinde Kekik günü uygulanan pratikleri şu şekilde dile getirmektedir:

...Ebenin yardımı ile yıkanıyor. Sonra bir büyük leğen içine sıcak su doldururlar. Bu suya kızgın bir taş yahut bir tuğla veya birkaç kiremit parçası atılır. Buğusuna loğusa oturulur ve başına bir yatak çarşafı tutulur. Bu suyun içine biraz kekik otu atmak mutad olduğundan buna kekik günü denir. Hanımın yıkanması, kekiğe tutulması tamam olduktan sonra diğer bir yatakta istirahata çekilir. Hafif bir terleme ile hanımın sıhhatine hizmet edilir. Ve bu halde büyük fâidesi görülür. Hanım dinlenir ve rahatlanır, ihtimal ki kekik otunun da tecrübe edilmiş bir hassası vardır. Hanım yatağında ve istirahat hâlinde iken çocuğu da yıkanır. Çocuğu ebe hanım yıkar. Sarı bir leğen getirilir. Yıkama devam ederken herkes az çok leğene para atarlar. Bu para ebe kadınının bahşisidir. Çocuk yıkandıktan sonra sarılarak annesinin yatağına verilir. Öğleye kadar bu işler hitam bulur. Misafirlere öğle ziyafeti verilir. Kekik günlerinde sofrada bilhassa kekik kebabı vardır. Yemekten sonra alelekser mevlidi şerif okunur. Mevlitten sonra da kırmızı şerbet verilerek artık şerbete nihayet verilmiş olur (Serezde Eski Düğün ve Dernekler 06 Hk 4792-24a).

A4. Kurşun Dökme

Doğum yapan kadına nazar değdiğine ve sütünün bu sebeple azaldığına kanaat getirilirse kurşun dökülür:

Kurşun söndürmek ve dökme me'lûf ve ma'ruf olan bir kurşuncu hanım derhal davet olunur, alelekser yaşlı olan bu kadının bir kepeği, kırmızı bir kese içinde kurşun parçaları ve bir de bakır tası vardır. Mangalı yakar, üzerine saplı kepe ve içine de birkaç kurşun parçası koyar. Hanım köşede bir koltuğa oturtulur. Çocuğu kucağına verir. Hanımın başına büyük bir ince çarşaf gererler. Çocuk ve anası bu çarşafın altındadır. Kurşun erimiştir ve kepe dolmuştur. Tabak içine soğuk su konulur. Kurşuncu kadın bir eline tası diğer eline uzun saplı kepeyi alır. Çocuğun uyumamasına çok dikkat edilir. Erimiş kurşun birden suyun içine dökülür... Su içinde hâsıl olan şekillerden manalar çıkarırlar... (Mehmet Esat: 25a-26a).

A5. Kırk Hamamı

Doğumun kırkinci günü *kırk hamamı* yapılır. Bugünden sonra artık kadının lohusalık dönemi sona ermiştir. Genellikle ev hamamında nadir olarak da kadınlar hamamında olur. Evde o gün yalnız ebe hanım bulunur. Doğum yapan anne çocuğunu kendisi yıkar. Kendisi de ebenin yardımı ile yıkanır, kadının en son döküneceği suya gül suyu atılır. Kırk hamamı kadınlar hamamında yapılacak ise şu şekildedir:

Kadınlar hamamına gidilmek arzu edildiği takdirde akraba ve dostlardan yeni evli olanlar davet olunur. Hamam sabahtan öğleye kadar kiralanır, davetli olmayanlar gelmez- Çocuk da hamama getirilir. Hepsini hamamda güzel güzel yıkanır. Eğlenirler ve evlerine avdet ederler. (Mehmet Esat: 29a).

A6. Bebek Gezdirme

Bebek gezdirmede önce hanımın kardeşlerinin, görümcelerinin, amca ve dayılarının evlerine daha sonra damadın akrabasına, doğum haftasına gelen dostlara ve diğer akrabalara gidilir. Son olarak ebe hanımın evine gidilir. Bugünlerde çocuk gezdirileceği bildikleri için evlerde hazırlıklar yapılır. Anneye şeker ve şerbet ikram edilir. Çocuğa da her evde iki üç taze yumurta vermek âdettir. Bu yumurtalar eve getirilir. Bunlara meymenet ve bereket kasti olunur. Bu ziyaretler iade olunmaz. (Serezde Eski Düşün ve Dernekler 06 Hk 4792).

A7. Dış Çıkarma ve Dış Buğdayı

Çocuğun ilk dışının çıkması ve bunu ilk gören-müjdeleyen kişi olmak bir şeref sayılır. Bu şerefi ihraz eden kişi çocuğa bir kat elbise yapar, buna *inci elbisesi* denilir. Bu elbise mümkün olduğunca çabuk hazırlanır ve çocuk bu elbiseyi bir hafta kadar taşır. Bu hafta içinde *dış buğdayı* yapılır. Dış buğdayı şöyle olur:

Çocuğun anasının ve babasının anneleri, ebesi ve yakın akrabalarıyla bir toplantı yapılır. Bir miktar temiz ve büyük taneli başak buğday alınır, büyük bir tepsiye konur. Davetliler etrafına dizilir, ayıklanır ve yıkanır, pişirilir. Süzülür ve soğutulur. Tanelerin çok pişerek üzülmesine ve dağılmamasına dikkat olunur. Tenceden büyük bir tepsiye alınır. Ve çocuğun odasına girilir. Annesi pişmiş buğdaydan bir avuç alarak besmele ile kızının başına saçar. Başının üzerinde kalan beş on taneyi bir ipliğe dizerler. Çocuğun bir tarafına iştirirler ve kuruyuncaya kadar orada tutarlar. Saçılan ve başından düşen diğer buğday taneleri itina ile toplanır. Saklanır ve dişleri güç çıkan yavrulara bundan bir tane kabartılarak yutturulur, pişen buğday tabaklara konulur, üzerine şeker serpilir. Ceviz içi sıralanır, evde olanlara ve davetlilere ikram olunur. Ve konu komşuya da yine böyle şekerli ve cevizli buğday ile tabak tabak dağıtılır. Buna köylerde bereket buğdayı derler. Ve bugün köyün fukarasına buğday tevzi ve tasadduk olunur. Şehirlerde kırk fukaraya buğday ekmeği sadaka olarak verilir. Evdeki tavuklara bir hafta yalnız buğday atılır. Üç beş tane buğday başağı tedarik edilerek uçlarından bir kurdele ile bağlanır. Yemek odasının bir tarafına asılır. Veya ekme sandığına saklanır. (Serezde Eski Düşün ve Dernekler 06 Hk 4792-31a).

A8. Kızın Talihi

Doğumun yıl dönümü münasebetiyle tertip edilen ziyafette bebeğin talihine bakılır, kısmeti araştırılır. Talihe bakmak şöyle olur:

Salona büyücek bir gümüş tepsi getirilir. Ortaya konur. Üzerine ipekli ve renkli beyaz örtü yapılır. Bunun üstüne küçük bir kitap, bir yazı kalemi, küçük bir ayna, küçük bir nalın yahut bir patik, buğday başağı, ufacık bir süpürge veya süpürgeden koparılmış bir miktar süpürge teli, bir fırça, birkaç tane altın veya gümüş para ve bunlara mümasile bazı şeyler sıralanır ve çocuk bu tepsinin önüne getirilir. Serbest bırakılır, bakalım ilk Önce hangisini seçecek ve el uzatacak ve alacak? Kitabı alırsa, okumuşa ve âlime gidecek; kalemi ele alırsa kısmeti memur ve kâtibedir. Nalını ve patiği tutarsa seyahat görünür. Kısmeti başka memlekettedir. Gelin gidecek. Buğday başağını yakalarsa çiftlik sahibine düşecek. Aynayı alır ve içinde kendini görürse biraz çapkın ve yosma olacak. Süpürgeyi kavrarsa temiz, ev işi ve hamarat olduğuna hükmedilecek. Altın veya gümüş paraya el sürse müstakbel kocası zengindir, diye herkes sevinecek. (Serezde Eski Düşün ve Dernekler 06 Hk 4792-31a).

A9. Tay Tay Günü

Bebeğin ayağa kalktığı, ayakta durabildiği ilk güne *tay tay günü* derler. Tay tay günü *ayak poğaçası* yapılır ve dağıtılır. Ayak poğaçası şu şekilde yapılmaktadır: *Kuru poğaçanın hamuru içine dağınık halde beş altı tane küçük gümüş para korlar. Poğaçaya fırınında pişirirler. Müteaddit parçalara ayrılır. Yalnız akrabaya gönderilir. Her kimin poğaçasında para çıkarsa o ev hanımı çocuğa küçük bir hediye göndermeye mahkûm olmuştur. Bir hafta zarfında ayak mübâreklemeye gelir. Hediyeleri getirirler. Ve ağırlanır ve ikram olunurlar. Bu gümüş parası saklanır, hangi küçük çocuk vakti gelince yürümezse onun ayağına bağlanır ve ayağa kalkıncaya kadar çıkarılmaz.* (Serezde Eski Düğün ve Dernekler 06 Hk 4792-32a).

B. Evlilik Öncesi ve Sonrasına Ait Uygulamalar:

Bl. Görücüler ve Söz Kesme

Kıza talip olan kişiler akrabadan değilse tanıdık olsun-olmasın mutlaka aileye bir görücü gönderir. Görücü genellikle erkeğin validesinden, hemşiresinden ve akrabasından diğer iki hanımdır. Bunların çift olması şarttır. Üç veya beş olmaz. Çünkü gaye çift yapmaktır. Eğer kızı vermek uygun görülmüş ise yine bu gelen hanımlara uygun bir zamanda teşrif buyrulsun, bekleriz cevabı verilir. Görücülerin geldiği gün:

Kız üç bardak şerbet getirerek ikisini hanımlara ve birisini de annesine verir. Annesi şerbetin hepsini içmez. Kalanını kızma içirmek için bardağı konsolun üzerine bırakır. Muvafakat cevabını alan ve ilk şerbeti içen hanımlar büyük bir sevinç ve heyecan ile teşekkür ettikten sonra hemen erkek evine avdet ederler ve intizarda bulunan valide hanıma söz kesildiğini müjdelerler. Çünkü şerbet ikram etmek izdivaç teklifinin esas itibariyle kabul ve haftaya buyrulsun demek de nişan, nikâh, düğün ve teferruatının kararlaştırmak için olduğunu ifade ve tahassüs etmektedir. (Serezde Eski Düğün ve Dernekler 06 Hk 4792-44a-48a).

B2. Nişan: Açık Nişan ve Kapalı Nişan

Haftanın salı gününde, ayın son çarşambasında, iki bayram arasında, zilkade (Aralık) ayında görücü-arayıcı çıkılmaz, nişan yapılmaz ve nikâh kıyılması uygun görülmez. Nişandan sonra hemen nikâh hazırlıklarına başlanır. Nişan iki türlü olur: kapalı nişan, açık nişan.

i. Kapalı nişan oldukça hususidir. Hariçten misafir davet olunmaz. Muayyen günün sabahında erkek tarafından kıza her iki evin şerefiyle mütenasip bir elmas yüzük, çorap, mendil, iskarpin bir de küçük gümüş el alyansı ve yine kız namına bir sepet şeker ve şekerleme yaptırılır. Sepet renkli tüllere sarılır. Kurdelelerle bağlanır, çiçeklerle süslenir. Ve yine sabahleyin erkeğin en yakın akrabası hanımlar çağrılır. Nişanlıklar görülür, muvafiktir, münasiptir denilir. Ve iki kadın tarafından kız evine getirmek üzere yola çıkarılır. Kız evinde de en yakın akraba davet edilmiştir. Nişanları kapısında karşılarlar. Hususî bir odaya koyarlar. Teşhir etmezler. Şekerden kimseye tevzi etmezler. Şeker kızın ve ev balkınıdır. Yalnız kızın akran ve emsali gibiler bu şekerden bol bol yerler ve birbirine hayırlı mesut günler temenni ederler. O gün kız tarafından da erkek tarafına, damada, anasına-babasına ve yakın akrabasına ve hocasına sırma ile işlenmiş çevre, havlu yalnız babasına ibrişim veya gümüş ile telden örülmüş para ve mühür kese, ayrıca damada mahsus bir takım çamaşır hazırlanır ve arasına bir de para kesesi yerleştirilerek aynı merasimle gönderilir. Her iki nişan takımlarının evlerinden çıkarılacağı saat ve yürüneceği yol bir gün evvel kararlaştırıldığından iki nişan yolda birbirine kavuşur. Ve bu hayırlı bir alamet sayılır. Nişanların iki tarafın evlerine girmesi ve teslim ve tesellüm edilmesi

MEHMED ESAD SEREZLİ'NİN KAYIT VE TANIKLIĞIYLA SEREZ YÖRESİ TÜRK KÜLTÜR
GELENEĞİ

ile namzetlik tamam olmuş olur. Ve bir hafta zarfında birbirine nişan tebriki yapılırdı. Kız kendisine gönderilen eşyayı düğün zamanına kadar kullanmaz, sandığında saklar, hatta yüzüğü bile pek o kadar göstermezdi. Yüzük parmağında iken babasının yanına varmazdı. Bilakis erkek kızın gönderdiği çamaşırları giyer diğer eşyayı da kullanırdı.

II. Açık Nişan oldukça umumdur. Cuma günü yapılır. Çalgı yoktur. Her iki taraf evlerinde kendi davetlilerine ziyafet verir. Diğer taraftan kimse bulunmaz. Yalnız bir tarafın nişan takımlarını getirenler öteki tarafın ziyafetine iştirak ederler. Ve mevki-i ihtiramda bulunurlar. Bu açık nişanda erkek tarafından kıza nişanlık namıyla mali ve içtimai vaziyete göre büyük bir elmas dal yahut bir madalyon bir yüzük, bir top elbiselik, ağır kumaş, çorap, mendil, ayakkabı, ayrıca bir çift iskarpin, baş tarağı, sık-seyrek fildişi saç tarağı hazırlanır. Kaynataya cübbelik çuha yahut bir elbiselik kumaş, kayınvalideye bir top hırkalık ve daha evveleri şalvarlık ile bohçalık namı verilen bir kat çamaşır ve en yakın akrabaya da ayrıca bohçalıklar tertip edilir. Mükellef ve mükemmel iki sepet şeker yaptırılır. Rengârenk atlas ve tüllere sarılır. Diğer eşya da üç dört ve icabına göre beş altı gümüş kulplu büyük ve beyaz sepetlere güzelce yerleştirilir. Perşembe günü bu nişan eşyası her iki evde misafir odasına konulur. Kapısı kapanır. Bu odada bir çift büyük mum yakılır. Sabah oluncaya kadar bitmemesi, sönmemesi, devrilmemesi matluptur. Buna çok dikkat edilir. Pencereleer kapanır. Cuma günü her iki evde ziyafet var. Bu ziyafete akraba tamamen davet olunur. Komşulardan, ehıbbadan da münasıpleri çağırılır. Sabahleyin erkek ve kızın babaları nişan odasında nişanları tetkik ederler. Ve hayırlı olsun temennilerini tekrarlarlar. Biraz sonra davetliler gelmeye başlar. Her gelen doğruca nişan odasına alınır, oturulmaz- Herkes ayakta işanları gözden geçirirler ve Uğurlu olsun, Allah güvendirsin derler. Ve hane sahibini tebrik ederler. Diğer odalara geçirilerek ıaz ve ikram olunurlar. Öğleden iki saat evvel nişanları kız evine getirmeleri münasip görülen kadınlar bunları alarak kız evine hareket ederler. Ve kızın annesine teslim ederler. Kız evinde de bugün aynı cemiyet ve ziyafet vardır. (Serezde Eski Düğün ve Dernekler 06 Hk 4792-50a-53a).

B3. Nikâha Davet Edilmek İçin

Nikâh merasimi sırasında kız evinde bulunan bazı gençler kimse görmeden sigara tabağı, fincan, fincan tabağı gibi küçük ve cebe girecek kıymetsiz eşyalardan birer tane alarak damada getirirler. Bunları getirenler damat tarafından yapılacak eğlenceye davet hakkı kazanmış olur. Kız evindekiler de evden böyle şeylerin aşırılmamasına çok dikkat ederler ve meydanda bir şey bırakmamaya özen gösterirler. (Serezde Eski Düğün ve Dernekler 06 Hk 4792-63a).

B4. Düğüne Davet

Haftanın ilk gününden davet edilmeleri kararlaştırılan ailelerin isimleri bir kâğıda yazılarak telci hanıma bir bir okutulur. Telci hanım, akşam eve gelince kimlere gittiğini söyler ve bu davetli listesinden silinir. Telci hanım pazartesi sabahı daha davete başlamadan evvel erkek tarafına gider. Erkeğin annesi tarafından kabul edilir. İlk daveti oradan yapar ve bu suretle düğüne başlandığını, davete çıktığını da haber vermiş olur. (Serezde Eski Düğün ve Dernekler 06 Hk 4792- 66a).

B5. Çeyiz Serme Günü

Bugün akrabadan ve komşulardan birkaç kişi yardıma çağırılır. Telci hanım da çağırılır. Kıza çeyiz olarak yapılan, alman bilumum eşya tasnif edilir ve bunlar kırılmadan, dökülmeden nakle hazır bir hale getirilir. Bu eşya Pazar günü erkek

tarafından gelecek zevat tarafından teslim alınıp nakil edilecektir. Ruba günü gelen davetliler bu çeyiz eşyasını da görmeye gelirler. (Serezde Eski Düğün ve Dernekler 06 Hk 4792-67a).

B6. Ruba Günü

Ruba geçirmek veya ruba karşılamak günü hem erkek hem de kız evinde yapılmaktadır. Erkek tarafından geline gönderilen elbiseye ruba denildiği için o güne de ruba günü denilmektedir. **Ruba takımını ve teferruatını esas itibarıyla böyle teşekkül etmektedir:**

Birinci Kat: [Sırma işlemeli ipekli ağır elbise beyaz veya toz pembe]. İkinci Kat: Düz ipek ve diba, açık renk. İpekli Çarşaf: Daha evvelleri ferace yaşmak. Şemse: Çarşaf kumaşından kenarı ipek dantelli. Köruk: Başak. Uzun Duvak: İnce beyaz ve hafif telli. Duvaklık: Bir top kumaş. İç Çamaşırı: İki takım. Yelpaze: Fildişi, gümüş kakmalı, beyaz tüylü. Elmas: Başa veya göğse mahsus, inci: Gerdanlık, en az yirmi yedi sap. Yüyük: Elmas veya pırlanta, altın kafesli. Ayna: Beyaz şekilde arkası gümüş. Gümüş çiçek: Mücevherat için. Baş Tarağı: Taşlı ve müteaddit. Saç Tarağı: Fildişi sık ve seyrek. Terlik, iskarpin, peçe, çorap, çorap bağı ve mendil [Mendil her iki elbiseye uygun iki takım.]. Hamam Takımı: iki takım ipek peştamallı. Hamam tası: Gümüş iki adet. Hamam nalını: iki çift cevizden yüksek topuklu, sedef kakmalı. Hamam Yaygısı: İki tane. Kurna arkalığı: İpekli peştamal, iki tane. Tel, pul, pudra, allık, rastık, kına, sürme, lavanta. (Serezde Eski Düğün ve Dernekler 06 Hk 4792-69a-70a).

Bugün her iki tarafta düğüne başlamış olmaktadır. Birkaç gündür devam eden temizliği ve gecedan sabaha kadar devam eden ziyafet hazırlıklarının ayrıntılarıyla anlatan Mehmet Esat, bu gece için verilen ziyafetlerin iki şekilde olduğunu ifade etmektedir:

1-Ince Yemek. 2- Sıra Yemeği. Bu ikincisine sıra payı da derler. Nenezerde de derler. Davetlilerin gelmesine yarım saat varken çengi takımı da gelmiştir. Takım hep kadın ve kızdır. En az iki keman, bir ud, bir kanun, bir santur, iki def ve iki üç hanenededen müteşekkil ve sekiz veya on kimesneden ibarettir. Yedi veya dokuz olmaz- Her halde çift olacaktır. (Serezde Eski Düğün ve Dernekler 06 Hk 4792-67a).

B7. Gelin Hamamı

Gelin hamamı sabahtan akşama kadar devam eder. Kız evine en yakın olanı o gün için para ile tutulur. Eğer memlekette müstakil kadın hamamı yoksa mevcut hamamların bir tanesi haftada iki veya üç gün kadınlara tahsis edilmektedir:

Kiralanan hamamın kapısına daha güneş doğmadan dışarı taraftan ipekli bir peştamal gerilir. Bunun manası bugün hamam kiralıdır. Gelin hamamıdır, onlara mahsustur, demektir. Hamamın o gün gelin hamamı olduğunu bilmeyenler ve davetli olmayanlar peştamalı görünce hemen dönerler. Cumartesi günü sabahı telci hanım ile kız tarafından belli başlı birkaç kadın hamama gelirler. Tertibat alırlar. Biraz sonra davetli hanım ve hanım efendilerin hizmetçileri tarafından hamam bohçaları getirilmeye başlar. Bu hanımların servetlerine ve mevkilerine göre bu sırmalı ve işlemeli bohçalarında yünlü hamam havluları, ipekli peştamallar, kıymetli yaygılar, gümüş hamam tasları, kulplu gümüş şerbet ve su kadehleri, yüksek topuklu sedef nalınlar, yıkama ve sabun keseleri ve kokulu sabunlar vardır. Bu bohçalar telci hanım ile ve beraber gelen kadınlarla hamam sabahı kadınlar tarafından tahtı muhafazaya alınır. Müvekkil saz takımı da gelmiştir. Kızın akrabası ve müteakibe davetliler gelmeye başlar. Çengiler büyük kubbenin altındaki mevkilerine misafirlerin

MEHMED ESAD SEREZLİ'NİN KAYIT VE TANIKLIĞIYLA SEREZ YÖRESİ TÜRK KÜLTÜR
GELENEĞİ

ileri gelenleri soyunma odalarının önündeki koridorlara konulan kolon ve yüksek sedirlere ve diğer misafirler de bu koridorların altındaki hususi mevkilere otururlar. Gelen davetliler feracelerini, çarşaflarını çıkarmışlardır. Hamamlık elbiseleriyle bulunurlar. Ve saz takımının güzel bir faslını dinlerler. Burada misafirlere yalnız birer kahve ikram edilir. Bu gelin hamamına erkek tarafından ve mensuplarından kimse çağrılmaz. Davetliler yanlarına hiç çocuk getirmez. Hamam ücreti, araba temini, hamamdaki bilumum masraf damada aittir. (Serezde Eski Düğün ve Dernekler 06 Hk 4792-).

B8. Gelin Kınası ve Çeşitleri, Kına Koyma Âdetleri

Salı günü akşamı yapılması mutlak olan büyük kına gecesinden ayrılmak için buna *parmak kına gecesi* veya *küçük kına gecesi* denilir. Bu parmak kına gecesine erkek tarafından kimse çağrılmaz ve davetliler arasında ihtiyar hanımlar da bulunmaz. Bu geceye gelinin arkadaşları, genç akrabaları, komşu kızlarına ve bilhassa henüz evlenmemişler ve yeni nişanlılar davet edilir. Yalnız damadın küçük kız kardeşleri varsa telci hanım gidip onları alır ve getirir. Parmak kına gecesi şöyledir:

Parmak kına gecesi de yemeklidir, çalgılıdır. Ahenk tam kıızıttığı bir zamanda evin avlusundan hava fişekleri atılmaya başlar. Ve saatlerce devam eder. Bu fişekler göklere çıkardığı ve dağıttığı renk renk kandiller, mahtâblar her taraftan neşe ile temaşa edilir... Bu gece hemen herkes parmaklarına kına yakar. Dört türlü kına yapılırdı: 1- Düz kına [Yalnız parmakların tepesine olur. Bir elin parmaklarına yahut yalnız sağ elin şahadet parmağının ucuna konulduğu da vakidir. Kibar ailelerde alekser böyle yapılır]. 2- Nişadırlı kına [Düz kınanın üzerine nisadır mahlutu sürülür. Kına siyaha inkılâp eder]. 3- İpekli ve ipekli kına [Tırnakların biraz yukarısına hatta ikinci oynak yerine kadar çapraz ve ayrı ipekli bükmeler sarıldıktan sonra üzerine kına konulur. Ve bu suretle kına konulan bir kırmızı bükmelerin altı da beyaz kalır]. 4-Karanfil Kınası [Avuç içine küçük bir karanfil çiçeği resmi çizilir. Bu çizik üstüne ayrıca bir elbiselik çuha gerilir. Gelin hanımın ellerine ipekli mendil sarılır. Nişanlı gençler de ellerini sararlar, kına vurulmuş gibi bağlarlar. Çalgılar çalınmaya, hanendeler okumaya, defler gürültüye başlarlar. Öteki odalarda olanların bir kısmı salon kapısına toplanır. Gelin hanımın Önüne bir sarı leğen getirilir. Etrafına elleri bağlı genç kızlar da dizilir. Saz takımı susmuştur. Kına şarkısını ve emsalini çalmaya ve okumaya devam ederler: Altın tepside kına ezilir/ Gümüş tepside inci dizilir/ Ak duvak altında güzel süzülür/ Çalın kızlar çalın şenlikler vardır/ Güzel dedikleri şöyle olmalı/ Hanım dedikleri böyle olmalı/ Elbise gelinde böyle olmalı/ Bakın hanımlar bakın şenliğimiz vardır şarkısı bittikten sonra gelin artık büyüklerin ellerini öperek veda edecektir, ipekli mendillerle elleri sarılı olan gelin hanım bu vaziyetle kayın validesinin erkek tarafının kız tarafının ellerini öperken ovucuna ve mendil üstüne az çok para konulur. Bu para telci hanımın bahşisidir. Bu el öpme merasimi de bittikten sonra gelin hanım bir kere daha kayın validesinin önüne gelerek müsaadesini alır ve istirahatata çekilir. (Serezde Eski Düğün ve Dernekler 06 Hk 4792- 73a-74a, 92a).

B9. Düğün Eğlenceleri: Köçek, Parlak

Eğlenceler ve ziyafetleri bir düğünün vazgeçilmez unsurlarındandır. Bu eğlencelerden biri olan köçek ve parlak mevzusunu Mehmet Esat şu şekilde anlatmaktadır:

Parlak, köçeklere ortada raks ederken birer birer misafirlerin önüne gelip diz çökmesi, alnına para yapıştırılması ve elinde para yapışık iken bir iki defa dönmesi, parayı çıkarması ve sonra yine başka birinin önüne gitmesi ve diz çökmesi demektir. Yapıştırılan bu para onların hediyesi ve bahşışidir. Bu parlak hanımlar için bir şeref meselesidir. Herkes mümkün olduğu kadar akran ve emsalinden geri kalmamak emelini taşır ve takip eder. ilk parlağı damadın annesi yapıştırır, fakat kendi eliyle değil köçek önüne diz çökünce bahşışı telci hanıma verir, o yapıştırır. Bu parlaklar yüzük, altın, yarım ve çeyrek lira, Rub'iyye ve Mahmudiye altınlar ve yirmilik on kuruşluk gümüş paralardır. Telci, köçeğin alnına kayınvalidenin parlağını yapıştırdıktan sonra köçek ortada bir iki defa raks eder. ikinci olarak gelin hanımın önüne gelir. Gelinin parlağını da kayın validesi yine telci hanım vasıtasıyla yapıştırır ve bunun aynı şekilde akrabaları ve misafirleri takip eyler. Ve hepsi de yine telci ile yapıştırırlar. Bundan sonra nevbet kız tarafına gelir. Bunlara telci karışmaz. Herkes köçeğin ovucuna koyar. O da alnına yapıştırır. Yalnız kızın annesinin parlağı yine telciye verir, o yapıştırır. Kız annesinin parlağı erkek annesinin bahşışinin ayındır. Ondan yüksek olması saygısızlık ve ayıp sayılır ve hiç kimse ne kadar rengin olursa olsun iki kayınvalidesinin parlaklarından yüksek bir şey takmaması âdettir. (Serezde Eski Düğün ve Dernekler 06 Hk 4792- 90a-91a).

B10. Güvey Namazı

Damat ve gelin doğruca gelin odasına giderler. Oda kapısında yemekte hazır bulunacak hanımlar tarafından istikbal ederler odanın ortasında sırmalı bir seccade döşenmiştir.

Güveyi burada iki rekât şükür namazı kılar. Namaz devam ettikçe gelin seccadenin sağ tarafında dindarane bir huşu ile ve tevekkül ile otururlar. Odanın kapısı açıktır. Davetli hanımlar da kemal-i tanzim ile ayakta dururlar. Namaz biter bitmez damat dua ederken gelin ve arkada ayakta duranlar da ellerini açarak âmin âmin derler. Daha eski zamanlarda bu şükran namazının seccade üzerinde değil. Gelin hanımın sırmalı uzun eteği üzerinde kılındığı rivayet ve hikâye edilmektedir (Serezde Eski Düğün ve Dernekler 06 Hk 4792-106a-107a).

B11. Gelin Beslemesi

Güvey namazından sonra güvey yemeği veya güvey sofrası denilen bir ziyafet tertip edilir. Bu yemekte gelin ve güvey yan yana otururlar. Gelin hanım yemeğe usulen oturur çünkü bir saat evvel hafif bir yemek yemiştir. Mehmet Esat eserinde güvey sofrasındaki gelin beslemesini şu satırlarla anlatmaktadır:

Damat gelinin ağızına bir iki defa bir lokma verir. Buna gelin beslemesi derler. Gelin bu lokmalardan ikincisini çiğnemez ve yutmaz ağızında biraz tutar. Kimseye hissettirmeden evvelce hazırladığı lokma mendili ile ağızını siler gibi görünerek onu mendil içine alır ve sofranın altına bırakır bunu muhafaza ederler ve bilahare ilaç olarak istimal eder yemek hitam bulunca kayınvalideye vekâlet ve sofraya riyaset eden büyük hanım tarafından tarafeyn meshuf olmuş ve daima hayırlı ziyafetler kurulmuş temenni yâdı tekrar edilir. (Serezde Eski Düğün ve Dernekler 06 Hk 4792-).

B12. Bohçalık

Bohçalık, gelin tarafından kayınpederine, kayınvalidesine, damadın pazartesi günündeki görüm ziyafetine davet olunan erkek akrabasına, mektep hocasına, birinci derecede ağır bohçalık münasip görülen akrabaya ve sütbabaya yapılır.

Bohçahk hazırlanacak kişilerin önem derecesine göre birinci sınıf ve ikinci sınıf olmak üzere iki türüdür:

Birinci sınıf bohçalıkta gömlekler bürümcek ipekli kenarlıdır. Kollar ve paçalar ipek ve ince oyalıdır. Hareli, çevre ve uçkurlar sırma işlemelidir. Bu bohçalara erkeklere cübbelik veya enfiyelik çuha, kadınlara ağır kumaştan elbiselik ve daha evvelleri şalvarlık adı verilen bir top düz atlas konulurdu. Kayınvalidenin ve kayınpederin bohçalıkları çuhalı ağır diğer bir bohçaya, öteki ağır bohçalıklar kumaş ve ipek işlemeli bohçalara, ikinci sınıf hafif bohçalıklar da kırmızı veya beyaz tüllere sarılırdı. Bu bohçalıkların üzerine kimlere ait olduğuna dair iğne ile birer pusula iliştilirdi. Bunlar ikmal edildikten sonra kayın valide hanım davet edilir. Kendisine birer birer teslim edilir. Ve bunların kabulüyle hoş görülmesini, kusura bakılmamasını ve unutulmuş kimse varsa hemen söylemelerini rica ederler. (Serezde Eski Düğün ve Dernekler 06 Hk 4792-114a).

B13. Gelin Gezdirme

İkinci haftadan yani düğünden on beş gün geçtikten sonra *gelin gezdirme* başlar. Gelin gezdirmeye bütün akraba, mahallenin hanımları ve mahalle fukaraları katılır. Gelin gezdirmesi ise şu şekildedir:

Fakir tayfasının ziyareti asla ihmal edilmez.. Buna her evde intizar edilir. Ve gelin hanım gelecek diye ağırlamak için hazırlıkta bulunulur... Bu ziyaretler tamam oluncaya kadar her gün ikindiye kadar devam eder. Akşamüzeri damat gelmeden eve avdet ederler. Gelin gezdirme aşağı yukarı 15 günden fazla sürer. Ve en son mahallenin fakir evlerine gidilmek suretiyle onların da gönülleri alınır. Ve artık cemiyet, düğün ve renk bütün teferruatıyla reside-i hüsn-i hitam olur. Ve tabii hâl ve hayat bütün neşe ve şetaletiyle hüküm sürmeye başlar. (Serezde Eski Düğün ve Dernekler 06 Hk 4792-115a).

B14. Balayı

Bütün bunlardan sonra Serezli Mehmet Esat'ın da belirttiği gibi balayı her iki aile halkı için önemli bir istirahat sürecidir ve bu süreç Ağustos sonlarına kadar sürer. Serezli Mehmet Esat balayı mevzusu ile ilgili olarak eserinde şunları söylemiştir:

Düğün ilkbaharın latif, gönül okşayıcı ve göğüs kabartıcı günlerinde başlamış, dört bir tarafı çiçeklerle donanan tabiat da cana can katan boğucu kokularıyla, bülbül sesleriyle bu meserret günlerine bir kat daha revnak ve ferah vermişti. Artık bahar mevkiini yavaş yavaş yaza terk ediyor. Memleketin eski ve çok güzel bir âdeti var. Her senenin yeni evlileri, evliliklerini takip eden yaz mevsimini havasının güzelliği, sularının bolluğu ile her tarafta şöhret bulan Siroz yaylasının çayırları, çimenleri üstünde, çamları altında, çiçekleri içinde eğlence, zevk ve safa ile geçirirler. Yaylanın letafet-i ab ve havasından çok istifade ederler ve kuvvet alırlardı. Buna bugünkü tabir ile balayı adını vermek ne kadar yerinde olur. Ve garbın bugün tatbik ettiği ve benimsediği bu usulün Rumeli'nde asırlardan beri varlığını gösterir. (Serezde Eski Düğün ve Dernekler 06 Hk 4792-116a).

5.Siroz'da Esnaf ve Mahalle Teşkilatı ve Cema'at Hayatı.

1290 senesinde Siroz'da şu esnaf mevcut idi: Çiftçiler, ekmekçiler, yorgancılar, hallaçlar, şekerciler, debbağlar, pabuççular, keresteciler, nalıncılar, sandıkçılar,

çulhacılar, iplikçiler, dokumacılar, bezzazlar, demirciler, attarlar, leblebiciler, nalbantlar, tezgahçılar, çilingirler, güncüler, berberler² ve semerciler.

Ben bu esnafların pek çoğunun cemiyet ve sandıklarının ileride vereceğim izahat dairesinde işler halde³ olduklarını bilirim. Beş altı tanesi müstesna olmak üzere hepsi memleketin düşmana kaptırıldığı güne kadar cemiyet halinde çalışmalarına devam etmişlerdir.

Hallaçlar esnafı mütevellisi Karacaköylü Hacı Hüseyin Ağa; Pabuççular Vakfı mütevellisi Hacı Hasan Ağa ve nalbantlar vakfı mütevellisi Kopuslu Ali Paşa ki senelerden beri mütevellilik yapmış ve yaşları doksanı bulmuş ve geçmiş memleket ihtiyaçlarından bizzat işittiğine göre bunların üçü de adı geçen yirmi dört esnaftan başka hasırcılar, tarakçılar, kuyumcular, peştamalcılar, urgancılar, kırışçılar, çadırcılar, kazancılar⁴, şemaneçiler ve kasaplar gibi bugün dağınık halde çalışanların vaktiyle cemiyet ve sandıkları ve mütevellileri vardı⁵ ve bunların sonraları dükkanları ve esnafı azalarak cemiyet halinden çıktıklarını ve bazı işlerin de Hıristiyanların eline geçtiğini söylerler ve yine bu üç muhterem ihtiyar daha onları Siroz'da yetmiş iki esnaf cemiyet ve sandığının mevcut olduğunu babalarından ve dedelerinden daima işittiklerini anlatıyorlardı.

Her esnafın başlı başına bir çarşısı vardı. Bu çarşılar esnafın adı ile söylenirdi. Halıcılar çarşısı, bezzazlar çarşısı, demirciler çarşısı gibi. Bütün bir esnaf bu çarşıda toplu bir halde bulunurdu. Yalnız şekerci, berber ve nalbantlara müteferrik yerlerde ve bakkallarla fırıncılara da mahalleler arasında dükkan ve fırın açmaya müsaade edilirdi ve bunlar yine cemiyete dahil olup cemiyetle ve esnafla beraber yürür ve mütevellinin ve idare heyetinin murakabesi altında bulunurlardı.

Her esnafın üstatları⁶ tarafından ve aralarından seçilmiş ve mürasele-i şer'iyye ile nasb olunmuş bir başı vardı. Buna çok oldu ahu baba sonraları kahya ve daha sonra da ve benim yetiştiğim zamanlarda müteveli derlerdi. Vakfiyelerdeki ünvanları da mütevellidir.

Her esnaf çarşısının çok yerlerde ortasında veya çarşının başında ve dört yol ağzında mütevelliyeye mahsus büyük bir dükkan ve üzerinde de bir oda vardı. Bu odada lonca heyeti toplanırdı. Müteveli bilfiil icra-yı sanat etmezse bu dükkanda oturur, çarşıya nezaret eder esnafın müracaat ve ziyaretlerini kabul eylerdi.

Her esnafın çarşısında ve müteveli ve lonca odası karşısında veya bitişiğinde bir çeşme, bir sebil, ve sebilin arkasında büyük bir karlık vardı.

Her esnafın kendine mahsus büyük bir sancağı ve bir de "alemdar"ı vardı. Sancakların hemen hepsi açık ve koyu yeşil veya nefti renginde olmak üzere beş altı arşın ve daha büyük boylarda ve hepsi de atlas veya ipekli kumaştan idi. Bu sancaklar boyundan geçirilen ve bele bağlanan kayışlara veya kolanlara takılarak sağ el ile taşırıldardı. Her sancağın üzerinde sanata, ticarete, doğruluğa dair sırma ile

² "berberler" kelimesi rumuzla bildirilmiştir.

³ "işler halde" kısmı rumuzla bildirilmiştir.

⁴ "kazancılar" kelimesi rumuzla bildirilmiştir.

⁵ "vardı" kelimesi rumuzla bildirilmiştir.

⁶ "üstatları" kelimesi rumuzla bildirilmiştir.

veya ipekle işlenmiş ayetler ve hadisler yazılı idi. Sancakların tepelerinde büyük bir hilal ve bu hilalin içinde de gümüşten veya pirinçten yazılmış ve dökülmüş “lafza-i Celal” vardı. Bu hilalin altında kırmızı, beyaz ipekten yapılmış bir arşın uzunluğunda kalın bir kordon sarkıtılmış idi. Bu kordonun ucuna sancağın mensup olduğu esnafın alamet-i farikası “firması” bağlı idi. Yorgancılardan sancağında yirmi, yirmi beş santim boyunda ince ve küçük bir atlas yorgancık, nalbantların sancağında küçük bir gümüş nal, pabuççularda zarif ve mini mini bir çizme veya kırmızı yer mergub berberlerin sancağında da sarı madenden veya fakfondan yapılmış pek zarif ve küçük bir boyun leğeni, şekercilerde renkli kumaştan bir şeker külahı, çiftçilerde ise büyük bir demet başak⁷, yalnız ulemaya mahsus olup reisülulemanın evinde mahfuz bulunan sancağın rengi düz beyaz idi ve üzerinde siyah ipekle “nasrun min Allah ve fethun karib”, “Ve beşşiri'l-müminin yâ Muhammed”, “İnne fetehnâ leke fethan mübînen” ayetleri yazılı idi ve bu sancak iki suret çıkarılırdı. Birisi memleketten asker toplanıp gazaya gidilirken, diğeri de ulema sınıfından birisi hacca gidecekleri gün onu geçirmeye ve bilahare gazadan dönen tabur ile hacdan gelen zatı karşılamaya çıkılırken.

Her esnafın bir davetçisi vardı buna münadi de derlerdi. Vazifesi mütevellinin dükkanını, loncayı açmak, temizlemek, kapamak, mangal yakmak, mütevellinin istediği kimseleri çağırarak, öğle ve ikindi ezanlarından yarım saat evvel çarşının muayyen üç köşesinde “vaktü's-salat ya mü'minün” diye nida ederek esnafa namaz vaktinin yaklaştığını haber vermek ve akşamları mesainin tatil ve dükkanları kapama vaktinin geldiğini ilan etmekten ibaret idi.

Her esnafın muvazzaf bir çeşmecisi ve sebilcisi vardı. Vazifesi: suyollarını tamir etmek, çeşmeyi ve sebili temiz tutmak ve yaz mevsiminde kar ve soğuk su dağıtmak idi.

Her esnafın bir bekçisi vardı. Buna pasban ve pazvand derlerdi. Vazifesi: Çarşığı süpürmek, dükkan önlerini yamak ve çiraqlara temiz tutturmak, yaz günlerinde çarşığı sulamak, esnaf dükkanlarını kapayıp gittikten sonra her dükkanın kapı ve kilitlerini birer birer yoklamak, kilitlenmemiş dükkan varsa sahibine haber göndermek, geceleri çarşığı dolaşarak muhafazaya dikkat etmek, çarşıda bir yangın başlangıcı görecekle olursa silah boşaltarak komşu bekçilere ve tulumbacılarla duyurmaktan ibaret bulunurdu.

Her esnafın bir de duacıları vardı. Buna dua-gû derlerdi⁸ Vazifesi: Sabah namazını müteakip mütevellinin dairesi önünde bütün esnaf toplanarak dua etmek ve üstatlardan hasta olanları mütevellinin emriyle yoklamaya gitmek ve hastanın herhangi bir ihtiyaç ve dileği varsa mütevelliyeye derhal haber vermek ve esnafın çalışmayan ihtiyar üstatlarının aylıklarını ve Ramazan ve bayram hediyelerini evlerine getirmek gibi şeylerdi (Serez Etnografik ve Mahalle Teşkilatı 06 Hk 4789-1-5).

Mehmed Esad bey'in anlatımından Osmalı Türk sosyal ve ekonomik hayatında şehir ve mahalle hayatında sosyal yardımlaşma ve vakıf müessesesinin çok önemli bir rolü olduğu gözükmektedir. Ekonomik yaşam bugün anlattığım kapitalist üretim

⁷ Bu kelimedenden sonra rumuzla “sahife bire bakınız” şeklinde bir not bırakılmıştır.

⁸ “buna dua-gû derlerdi” kısmı rumuzla bildirilmiştir.

ve mülkiyet ilişkilerinden çok farklıdır. Her esnaf teşkilatının bir sosyal sorumluluk yükümlüğü kanunen tayin edildiği anlaşılmaktadır. Bu yönüyle ticari ve ekonomik işleyişin bir yönü kamusal hizmet gibi değerlendirilebilir.

Bu yönüyle insane odaklı bir iktisat düzeni göze çarpmaktadır.

Mahalle teşilatlarına baktığımızda idari olarak şöyle bir düzen vardır: “Siroz şehri içinde (...) ⁹ İslam mahallesi vardı ve bu mahallelerde hiçbir gayrimüslim yok idi. Yalnız ileride görüleceği vechile Hakim Davut Mahallesi’yle Bağdar Hayrettin Mahallesi Rum mahallelerine bitişik oldukları için bu iki mahalle kenarlarında az miktar Rum haneleri vardı. İş bu İslam (...) ¹⁰ mahallesinin hepsinde mahalle adı ile anılan birer vakıf mevcut idi. Gazi Evrenos Mahallesi Vakfı, Halil Paşa Mahalle Vakfı, Eslime Hatun Mahalle Vakfı ve Çaşnigir İlyas Mahalle Vakfı gibi.

Her mahalle vakfı müstakil ve salahiyyetli bir mütevellî tarafından idare edilirdi. Mahallenin yirmi beş yaşından yukarı bütün erkekleri bir Cuma gecesi yatsı namazından sonra mahalle camiinde toplanarak bir mütevellî seçerlerdi. Mütevellînin mahalle halkından bulunması, mal mülk sahibi olması şart idi. Okuması yazması olmayan mütevellî intihap edilmezdi.

Mütevellî her yılsonunda vakfın gelir ve giderini gösteren muhasebe cetvelini hazırlayarak kendisi mütevellî seçenlerin önüne koyar ve izahat verirdi. Uygun görülürse mütevellîlik uzatılırdı. Uygun görülmezse mütevellî istifaya davet olunur, muvafakat etmezse

esbab-ı mucibeli bir mazbata yapılarak hakimüşşer’e sunulurdu ve hakim kendisini hemen mütevellîlikten çıkarır ve mahalleli ilk Cuma gecesi toplanarak başka bir mütevellî intihap eder, eski mütevellî hesaplarını ve evrak ve senedatını ve nakd-i mevcudunu bu yeni mütevellîye devrederdi (Siroz’da Esnaf ve Mahalle Teşkilatı ve Cema’at Hayatı-95-105).”

Bu anlatımlardan kurumsallaşmış bir sosyal hayat düzeni olduğunu görmekteyiz. Bütün eksik ve aksaklıklar bu sosyal düzen içinde öngörülerek kurumsal tedbirler üretilmiştir. Bu yönüyle Türk kültürünün sorunlar ve kendi kültür geleneğine özgü problemler karşısında çözüm üretme yeteneği son derece dikkat çekicidir. Sosyal yardım ve dayanışma kişilerin insaf ve ihsanına göre değil objektif kriterlere göre kurumsal anlamda tespit edilip gereği yapılmaktadır.

Sonuç:

Fuad Köprülü, bizde tarih yazıcılığının hanedan ve devlet ricalini esas alan klasik anlayıştan tamamen arındırılarak modern anlayışla yeni bir zemine oturtulması gerektiğine inanır. Ona göre: "memleketimizde tarih hâlâ muhaberât ve muzafferiyat hikayeleri, hükümdar ve vüzerâ menakıbı, müsâlahanâmeler akdi, isyan ve ihtilal vak'alan, ricalin kati ve idamı gibi telakki olunmaktadır. Halbuki müverrih vekayi'-i maziyesini nakl ve ihya etmek istediği cemiyetin menşe'-i rîkîsini, muhit-i hükûmî ve coğrafîsini, tarz-ı teşekkülünde medhaldâr olan âmilleri, kuvâ-yı siyâsisinin tarz-ı tevezzu ve tahakkümünün, aile iktisadiyatını, halk hayat ve teşkilatını, bu teşkilatın resmi teşkilat ile münasebetlerini, şekl-i mülkiyyeti, ziraat,

⁹ Metinde boş bırakılmıştır.

¹⁰ Metinde boş bırakılmıştır.

ticaret ve sanayii, lisan ve edebiyatı, dini, terakkiyat-ı ilmiyyesi, mücavir kesimlerle maddî ve manevî münasebâtın derecesini vazih hatlarla göstermelidir." İşte bu satırlar çağımızdaki modern sosyal tarih anlayışının temel prensiplerinin en bariz ifadesidir. Ona göre tarihin konusu toplum ve onun ürettiği değerler olmalıdır. Köprülü'nün ilmî faaliyetine baktığımızda, arşiv vesikalarından ziyade menâkıbnâmeler, şair tezkireleri ve divanları esas aldığını görürüz. Münferit ve müstesna vak'aları bir yığın halinde toplamakla bir tarih vücûda getirilemeyeceğine" inanan Köprülü, eski müverrihleri de "her vak'ayı tesadüfün yahut takdir-i Samedânînin bir neticesi gibi telakki etmekle" suçlar. Müellifin bu hükmünden kısmen Naîma, Peçevî ve Cevdet Paşa kurtulmuştur. Meşrutiyetin ilanından sonra memlekette tarih merakının son derece uyandığına işaret eden Köprülü, buna rağmen millî tarihimize ait şahsî hiçbir eser çıkmamasına hayret etmekte, bunu da memlekette tarihçi ve âlim yokluğuna bağlamaktadır (Köprülü 1913:186-187).

Türk Kültürü Pamir Yaylasından Hindistana oradan Asyaya', Andaoluyu katederek Urumeline Macar platosuna Sibiryaya, Mağribe kadar uzanan geniş yayılım alanında sözlü gelenek kültürünün işlev ve kodları, hafıza mekenleri inşa etmiştir. Bu coğrafyanın etnininimlerinde toponimlerinde hidronimşerinde bu durum açıkça görülür.

Balkanlar Kıpçak Karluk ve Oğuz boy ve topluluklarının tarihin kadim devirlerinden günümüze tabakalaştığı bir coğrafyadır. Tarih ve kültür araştırmalarında olduğu gibi Folkloristik alanında göç olgusu çetrefil ve bir o kadar araştırılmaya değer bize yeni bilgileri aktaran disiplinlerarası bir alndır. Folklorun sözlü kaynakları ve sözden yazıya aktarılmış yazılı kültür ortamı kaynakları hatıralar, gözlemler, notlar, seyahatler, raporlar, her türden resmi ve gayri resmi kayıtlar geçmişi anlamak ve tahayyül etmek sözlü kayıt ve tanıklıklarla bilmediğimiz dönemleri kayıp kesitleri anlamamız açısından son derece önemlidir. Tarih metodolojisinde geçmişten bugüne çözümlene ve yorum yapmak kadar folklor ve kültür bilimlerinin sahadan edindiği malzeme ile problem durumlarını geriye doğru çözümlenerek yorumlamak çokça kullanılmayan ama çoğu zaman işe yarar bir yöntem olduğunu üzerinde çalıştığımız malzemeden teyit etme imkânı vardır.

Mehmed Esad'ın belirttiğine göre Serez ve havalisinin folkloruna ait bilgileri gerek gözlem gerekse icracıların anlatımlarıyla öğrenciliğinden beri topladığını "bu işlere meraklı olduğunu anlıyoruz. Onun bu amatör metotsuz çalışmaları meşihat dairesindeki görevi esnasında Osman Nuri Ergin ile tanışması sonucunda bilimsel bir çerçeveye oturur. Ergin'in teşvik ve yönlendirmeleri ile bu notları kaleme almayı eserleri yazmaya başladığını belirtir. Ayrıca eserlerinden yazılı kaynak ve kayıtları da kullandığı görülmektedir. Esat Serez'linin ortaya koyduğu külliyat Serez özelinde Balkan yarımadasının sosyal tarihi, tarihsel antropolojisi ve Türk halk bilgisinin Balkanlardaki macerasının belli bir tarihsel kesitteki görünümü açısından son derece önemli veriler içermektedir. Kültüre ait sahadan derlenmiş ve elde edilmiş veriler doğru bir yöntem bilgisi ile birleştirildiğinde tarihsel oluşum ve gelişimleri anlamamız, yorumlamamız ve kavramamız açısından bize geniş bir bakış açısı kazandırmaktadır.

Köprülünün dikkatleri ve değerlendirmeleri dünya kültür bilimleri ve sosyal tarih araştırmalarıyla paralel bir düzeyi gösterir. Fransade Lucian fevre ve Marc Bloch'un öncülüğündeki Annales okulu bu yaklaşımı esas alarak tarih araştırmalarında ve kültür araştırmalarında yeni bir çığır açmışlardır. Tarihsel bir dönemi, kurumu ve olayı ele alırken ölü ve donmuş arşiv belgeleri ile beraber "kültürel mirasın tamamına" disiplinler arası bir yaklaşımla bakmak araştırmalarımızı daha açıklayıcı kılacağına şüphe yoktur.

Mehmed Esad Bey'in anlatımlarından Serez'deki güçlü ekonomik ve ticari hayatın Türk geleneksel kültürünü [folk kültürü] ekonomik imkanların sağladığı sosyal gelişme ile nasıl damıtılarak rafine bir üst kültür haline dönüştürdüğüne ilişkin ilginç ipuçları vermektedir. Rönesansla Avrupa'da burjuvazinin desteğiyle milli kültür ve sanatta görülen atılımı "kaba bir indirgemeye benzetirsek" Serez örneğinde küçük burjuvazinin tarım ve ticaret ekonomisinin ürettiği ekonomik değerle kendi kültürel formasyonuna yaptığı katkıyı görebilmekteyiz. Geleneksel kırsal yaşam kültüründen kent kültürüne doğru evrilen süreçte Türk kültürünün Serez örneğindeki bu görünümü son derece anlamlıdır

Türk kültürünün Balkanlar sahasındaki yaşanmışlık tecrübesini <ki bu sahadaki kısıtlı malzemeyi dikkate aldığımızda> kayıtlara aktaran Mehmet Esad Bey'in bu malzemesi diğer benzer gelenekler ile mukayese edilerek kültürel değişim ve gelişimin dinamiklerinin anlaşılmasına imkan vardır.

Kaynaklar

- ACAROĞLU, Türker (1982), "Balkan Halkbiliminde Türk Etkileri", *II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, Cilt I, Ankara Gazi Üniversitesi Basın-Yayın Yüksekokulu: 1 - 25.
- ARI, Kemal (2003), *Büyük Mücadele: Türkiye'ye Zorunlu Göç (1923-1928)*, İstanbul: Tarih Vakfı Yay.
- BALTA, Evangelia, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. "Serez" Mad.C 36: 556-557.
- BARTH, Fredrik (2001), *Etnik Gruplar ve Sınırları*, (Çev.: A. Kaya- S. Gürkan), İstanbul : Bağlam Yay.
- DARKOT, Besim (1971), "Serez", *İslam Ansiklopedisi*, 2. Bsk., C. X.
- GÖKÇE, Turan (2006), "Bir Tahrir Üç Defter: 1697-1698 Tarihli Avârız Defterlerine Göre Siroz (Serez) Şehri", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, C VI, S. 1: 51-73.
- IRMAK, Sadi (1986), *Milli Mücadelede Atatürk'ün Çevresi İlk Mücahitler*, İstanbul: Genç Yayıncılık.
- KİEL, Michael (1990), "Observations on the History of Northern Greece During the Turkish Rule, Historical and Architectural Description of the Turkish Monuments of Komotini and Serres, Their Place in the Development of Ottoman Turkish Architecture and Their Present Condition", *Studies on the Ottoman Architecture of the Balkans*, Variorum: 429-444.
- KÖPRÜLÜ, Fuad (1913), "Bizde Tarih ve Müverrihler Hakkında", *Bilgi Mecmuası*, C I, (1966), S. 47: 953-956.
- KURNAZ, Şefika (2007), "Emine Semiye'nin Gözüyle Yüzyıl Önce Serez Yaylası'nda Kültür Hayatı", *Hacı Bektaş Veli Dergisi*, S. 44: 155-169
- KURNAZ, Şefika (2008). *Emine Semiye*, İstanbul: Timaş Yay.
- SALUK, Reyhan Gökben (2009), "Serezli Mehmet Esat Efendi'nin Hayatı, Serez'de Eski Düğün ve Dernekler Adlı Eseri", *Türk Kültürü*, 2009/2: 351-366.
- ŞEMSEDDİN SAMİ (1996), *Kamusü'l a'lâm*, C.IV, Tıpkıbasım, Ankara: Kaşgar Neşriyat. www.Yazmalar.Gov.Tr/Tarama.Php, (7 Nisan 2011).